

УДК 336.71

Косова Е.В.
економістДепартаменту банківського нагляду
Національного банку України**ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ БАНКІВ: РЕАКЦІЯ НА ФІНАНСОВУ КРИЗУ**

Стаття присвячена аналізу основних показників і економічних нормативів по системі банків України, пов'язаних із власним капіталом, в умовах фінансової кризи. Надано оцінку стану власного капіталу окремих банківських установ на предмет наявності непокритих збитків, від'ємних значень власного капіталу тощо. Систематизовано інформацію про виведення з ринку неплатоспроможних банків із погляду впливу на капітал.

Ключові слова: власний капітал, банк, фінансова криза, непокриті збитки, від'ємні значення.

Косова Э.В. СОБСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ БАНКОВ: РЕАКЦИЯ НА ФИНАНСОВЫЙ КРИЗИС

Статья посвящена анализу основных показателей и экономических нормативов по системе банков Украины, связанных с собственным капиталом, в условиях финансового кризиса. Предоставлена оценка состояния собственного капитала отдельных банковских учреждений на предмет наличия непокрытых убытков, отрицательных значений собственного капитала и т.д. Систематизирована информация о выведении из рынка неплатежеспособных банков с точки зрения влияния на капитал.

Ключевые слова: собственный капитал, банк, финансовый кризис, непокрытые убытки, отрицательные значения.

Kosova E.V. PROPERTY ASSET OF BANKS: REACTION ON FINANCIAL CRISIS

The article is sanctified to the analysis of basic indexes and economic norms by system of banks of Ukraine, related to the property asset, in the conditions of financial crisis. The estimation of the state of property asset of separate bank institutions is given for the purpose the presence of the uncovered losses, negative values of property asset and others like that. Information is systematized about a leading out from the market of insolvent banks from the point of view of influence on a capital.

Keywords: property asset, bank, financial crisis, uncovered losses, negative values.

Постановка проблеми. Банківська система виступає однією із важливих складових механізму сучасної ринкової економіки. Основою банківської системи є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки. Від їхньої діяльності залежить фінансова безпека держави, суб'єктив господарювання і домогосподарств, створення якої набуває особливої актуальності у період фінансово-економічної кризи, оскільки розлад банківської системи призводить до втрати внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, нестабільності національної грошової одиниці, зниженню доходів населення та активів суб'єктів господарювання [1, с. 65].

На сьогоднішній день, в умовах військово-політичної та фінансової кризи, банки взагалі призупинили свою діяльність в окремих регіонах України, спостерігається масовий відтік депозитів, ажіотажний попит на іноземну валюту, уповільнилась кредитна діяльність банківських установ, збільшився обсяг проблемних активів, що негативно впливає на прибутковість банківського сектора і ефективність використання власного капіталу банків загалом [2, с. 59]. Утім, достатня капіталізація є запорукою стабільного функціонування банківського сектора, і світовий досвід переконує, що першочерговим заходом для подолання криз було нарощування капіталу банківських систем [3, с. 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах системної банківської кризи фінансовий стан банків помітно ускладнюється у зв'язку з появою нових загроз, у тому числі – з тотальною кризою довіри, обмеженим доступом до фінансових ресурсів, реорганізацію та реструктуризацію [4, с. 89]. Банківська криза характеризується різким зростанням частки сумнівної і безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритої ринкової позиції, зменшенням реальної вартості банківських активів. Усе це призводить до масового погіршення плато-

спроможності і відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів [5, с. 26].

З питань антикризового управління в фінансово-банківській системі проведено цілу низку наукових досліджень вітчизняними науковцями. Загальні питання, причини виникнення, ознаки, типи, закономірності розвитку фінансових криз висвітлено у працях О. Кузнецова [6], М. Тібері [7], О. Сохацької [8]. Наслідки впливу кризових явищ на окремі сфери економічного життя – грошово-кредитний ринок, інвестиційну діяльність, капіталізацію банківської системи – є об'єктом дослідження таких учених: А. Сомик [9; 10], І. Крючкової, Р. Попельнюхова [11], В. Пила, О. Копилока [12]. Утім, питання впливу фінансових криз на власний капітал банків досліджені недостатньо.

Постановка завдання. На основі викладеного вище можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у визначенні ознак реакції на фінансову кризу власного капіталу банківської системи загалом і окремих банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне управління власним капіталом банку є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів до установ банківської системи і розширення кредитної підтримки розвитку реально-го сектору економіки [13, с. 13].

У таблиці 1 наведено основні показники діяльності банків України.

Протягом 2008–2014 рр. кількість банків, які мають банківську ліцензію, поменшала з 175 до 165, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків скоротилася із 35,0% до 32,2% із найбільшим значенням 41,9% станом на 01.01.2012 р. Щорічно відбувалося зростання пасивів банків, окрім кризового 2009 р., коли за рік їх обсяг скоротився на 4,9%. Тенденція щорічного зростання капіталу банків порушувалася у 2009 р. і 2014 р., коли ланцюгові індекси склали відповідно 96,6% і 80,2%. Протягом

усього аналізованого періоду у 2014 р. мало місце скорочення статутного капіталу і регулятивного капіталу – на 2,0% і 17,3% відповідно.

Протягом 2009–2011 рр. діяльність банківської системи України була збитковою, рівень збитків скоротився з 38,5 млрд грн до 7,7 млрд грн. Від’ємний фінансовий результат 2014 р. склав 22,4 млрд грн.

Нарощування власного капіталу може бути забезпечено за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел,

вибір яких слід здійснювати з урахуванням усієї сукупності чинників, що визначають можливості та доцільність їх використання певним банком і за певних умов. За умов збиткових результатів фінансової діяльності для більшості банків України таке внутрішнє джерело нарощування власного капіталу, як прибуток, – унеможливлене.

Згідно із Законом України № 1586-VII від 04.07.2014 р. передбачається збільшення міні-

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України

№ з/п	Назва показника	01.01.2008								
		01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.12.2014	
1.	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176	180	165	
1.1	з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	
1.1.1	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19	
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	32,2	
II.	Пасиви, усього	млн грн	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1317270
		ланцюговий індекс		154,5	95,1	107,0	111,9	106,9	113,4	103,1
1.	Капітал, млн грн	млн грн	69578	119263	115175	137725	155487	169320	192599	154426
		ланцюговий індекс		171,4	96,6	119,6	112,9	108,9	113,7	80,2
1.1	з нього: статутний капітал	млн грн	42873	82454	119189	145857	171865	175204	185239	181506
		ланцюговий індекс		192,3	144,6	122,4	117,8	101,9	105,7	98,0
1	Регулятивний капітал	млн грн	72265	123066	135802	160897	178454	178909	204976	169493
		ланцюговий індекс		170,3	110,3	118,5	110,9	100,3	114,6	82,7
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	14,03	
3	Доходи, млн грн	68185	122580	142995	136848	142778	150449	168888	191741	
4	Витрати, млн грн	61565	115276	181445	149875	150486	145550	167452	214160	
5	Результат діяльності, млн грн	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899	1436	-22419	
6	Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-1,88	
7	Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-13,90	

Побудовано за даними [14]

Таблиця 2

Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України за 2014 рік [15]

№ з/п	Норматив	За станом на												
		01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12	
1	H1	Регулятивний капітал (млрд грн)	205,0	205,8	189,3	180,0	186,2	184,6	187,3	185,0	185,9	186,5	177,4	169,5
2	H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%)	18,26	18,43	15,76	14,80	15,17	15,18	15,87	15,82	15,21	15,96	15,39	14,03
3	H3	Норматив (коefficient) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%)	13,98	14,84	14,45	12,84	12,52	12,36	12,56	12,77	12,01	12,30	12,19	11,20
4	H3-1	норматив (коefficient) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (не менше 10%)	17,41	18,65	18,14	15,98	15,40	15,25	15,52	15,87	14,89	15,30	15,26	13,89

мального розміру статутного капіталу банку до 500 млн. грн., що сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків та відповідно зниженню ризиків для вкладників і, як наслідок, збільшенню довіри до банків з боку їх клієнтів. У цих умовах пріоритетним джерелом нарощування обсягу власного капіталу на сьогодні є збільшення статутного капіталу, що може бути забезпечено за рахунок коштів вітчизняних, іноземних інвесторів та коштів держави.

Протягом 2008–2010 рр. спостерігалася підвищена увага іноземних інвесторів до банківської системи України, коли кількість банків із участю іноземного капіталу збільшилася із 47 до 55, до кінця 2014 р. вона скоротилася до 51. Протягом лютого-листопада 2014 р. вартість регулятивного капіталу банків України скоротилася із 205,8 до 169,5 млрд грн (табл. 2). Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів знизився із 14,84% до 11,2%, а норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань – із 18,65% до 13,89%.

Нааявність непокритих збитків у складі власного капіталу є ознакою неефективного управління банками. Станом на 01.10.2014 р. 65 банків, або 39,4% їх загальної кількості, мають непокриті збитки у 63389,1 млн грн.

Обсяг непокритих збитків більше 1 млрд грн мають 19 банків, серед них: Родовід-банк (10257,6 млн грн), Укргазбанк (5700,5 млн грн), Омега банк (-5674,0 млн грн), Промінвестбанк (3828,5 млн грн), Укрексімбанк (3793,8 млн грн), Київ (3469,5 млн грн), Кредитпромбанк (2707,9 млн грн), Райффайзен банк Аваль (2331,9 млн грн), Правексбанк (1730,3 млн грн), Віейбі Банк (1707,4 млн грн), ВТБ банк (1580,6 млн грн), Кредобанк (1565,3 млн грн), Універсалбанк (1554,8 млн грн.), Фідобанк (1510,8 млн грн), Піреус Банк МКБ (1480,4 млн грн), Актив-банк (1415,8 млн грн), ОТП банк (1311,1 млн грн), Укрсоцбанк (1299,0 млн. грн.), Терра Банк (1107,9 млн грн).

За 10 міс. 2014 р. 47 банків, або 28,5% їх загальної кількості, мають збитки обсягом 16824,7 млн грн. 10 банків отримали від'ємний фінансовий результат у розмірі більше 500 млн грн: Укрексімбанк (3951,0 млн грн), Укрсоцбанк (1547,3 млн грн), Актив Банк (1541,2 млн грн), Райффайзен Банк Аваль (-1368,7 млн грн), ОТП банк (1311,1 млн грн), Терра банк (1107,9 млн грн), Єврогазбанк (934,2 млн грн), Укрсиббанк (732,2 млн грн), Фінростбанк (662,4 млн грн), Банк Золоті Ворота (521,6 млн грн).

Станом на 01.10.2014 р. 8 банків мають від'ємне значення власного капіталу: Актив-банк (983,2 млн грн), Єврогазбанк (632,6 млн грн), Терра-банк (538,8 млн грн), Фінростбанк (521,1 млн грн), Банк Золоті Ворота (371,2 млн грн), Банк Демарк (162,2 млн грн), Порто-Франко (152,2 млн грн), Експобанк (22,5 млн грн).

Основною причиною скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію, є введення тимчасової адміністрації з подальшим відкликанням банківської ліцензії та ліквідацією банків Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Він функціонує на засадах, встановлених Законом України від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 22 вересня 2012 року. Даним Законом розширено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних бан-

ків. Також Законом передбачено умови, при настанні яких банк може бути віднесено до категорії проблемних та неплатоспроможних. Після набрання чинності Законом банки, які перебували у статусі тимчасового учасника Фонду, набули статусу учасників Фонду, оскільки Закон не передбачає переведення учасників Фонду до категорії «тимчасових учасників» Фонду, тим самим скасовуючи поняття тимчасового учасника Фонду як таке. Відповідно до Закону, учасниками Фонду є банки, участь яких у Фонді є обов'язковою, та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками Фонду, окрім АТ «Ощадбанк» та АТ «Родовід Банк», який отримав статус санаційного банку.

У 2014 р. тимчасову адміністрацію було введено у 32 банках, кількість яких є рекордною за всю історію існування фонду. Серед них: ПАТ «Банк КАМБІО», ПАТ «ВБР», ПАТ «БГ БАНК», ПАТ «Легбанк», ПАТ «ВіЕйБі Банк», ПАТ «Міський комерційний банк», ПАТ «Меліор Банк», ПАТ «Інтеркредитбанк», ПАТ «КБ «Аксіома», ПАТ «Прайм-Банк», АВ «Порто-Франко», Банк «Демарк», АТ «КБ «Експобанк», ПАТ «Грін Банк», ПАТ «АктаБанк», ПАТ «КБ «Актив-Банк», ПАТ «Терра Банк», ПАТ «КБ «УФС», АТ «Банк Золоті Ворота», АТ «Єврогазбанк», АТ «Фінростбанк», ПАТ «Старокиївський Банк», ПАТ «АКБ Банк», ПАТ «Західкомбанк», ПАТ «КБ «Південкомбанк», ПАТ «КБ «Промекономбанк», ПАТ КБ «Інтербанк», ПАТ «Банк Форум», АТ Банк «Меркурій», АТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Реал Банк», ПАТ «Комерційний Банк «Даніель». Протягом січня-червня 2014 року ФГВФО здійснив виплати вкладникам 17 банків у кількості 49802 осіб у сумі 3204,9 млн грн.

Фонд постійно працює над вдосконаленням порядку виведення неплатоспроможних банків з ринку та зміцненням рівня довіри вкладників до банків. Результатом цього стало ухвалення декількох поправок до Закону, якими, зокрема, було:

- мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тисяч грн., без можливості її зменшення;

- розширено перелік здійснення операцій під час тимчасової адміністрації кредиторами неплатоспроможного банку, у тому числі, щодо проведення соціальних виплат;

- визначено дату початку виплат коштів вкладникам за рахунок цільової позики Фонду під час дії тимчасової адміністрації;

- встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних з придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку;

- визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку;

- розширено напрями використання коштів Фонду, у тому числі надання приймаючому або перехідному банку позики на умовах субординованого боргу тощо.

Після введення тимчасової адміністрації Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повідомляє про проведення пошуку потенційних інвесторів, що можуть бути залучені до виведення банку з ринку. Фонд пропонує потенційним інвесторам такі способи виведення банку з ринку: відчуження всіх або частини активів і зобов'язань банку на користь приймаючого банку; створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань банку; продаж банку в цілому.

За кризових умов для комплексного розуміння фінансового механізму санації банку варто зосередити увагу на деяких його особливостях [16, с. 76]. Перша з них пов'язана зі специфічними рисами власне банківської діяльності. Основою банківського бізнесу є довіра суспільства, що забезпечує можливість банку виступати в ролі посередника на грошовому ринку. Не менш важливими рисами сучасного банківництва є підвищена ризикованість банківської діяльності, висока залежність від неекономічних чинників, активний вплив на розвиток усіх сфер господарства, незначний обсяг власного капіталу, важлива соціальна роль банків тощо. Вирішальну роль у прийнятті рішення про реорганізацію чи реструктуризацію банку, окрім необхідності концентрації капіталу та підвищення рівня ліквідності, відіграють три параметри: обсяг і якість активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку. Найприйнятнішими шляхами підвищення рівня концентрації банківського капіталу під час реорганізації комерційних банків можуть бути: 1) злиття банків з високоякісними активами; 2) приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування, до фінансово стабільних банків; 3) створення вказаних форм банківських об'єднань. Злиття або приєднання навіть невеликих банків з якісними активами дає змогу значно збільшити розмір спільних активів і депозитів, що підвищує ринкову вартість акцій новоствореного банку чи банківського об'єднання.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки:

1. У результаті порівняльного аналізу основних показників банківської діяльності на макrorівні під час фінансової кризи 2009 р. і 2014 р. зроблено висновок про наявність індикатора скорочення власного капіталу банку, переважно за рахунок отримання збитків банківських установ. Особливістю поточної фінансової кризи є також скорочення величини статутного капіталу і регулятивного капіталу банківської системи за рахунок зменшення кількості банківських виведення у результаті виведення з ринку неплатоспроможних банків і відкликання у них банківської ліцензії.

2. На мікрорівні реакцією на фінансову кризу є наявність непокритих збитків у балансах значної кількості вітчизняних банківських установ і від'ємного фінансового результату. Надано оцінку ролі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у виведенні неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. У цьому контексті основним вектором розвитку банківської системи є збільшення її капіталізації, приведення величин статутного капіталу банків відповідно до вимог законодавства, подолання збитковості банківських установ тощо.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування пропозицій із удосконалення поділу банків на групи за величиною капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовчак О.Д. Фінансова безпека банківської діяльності: вплив фінансової кризи та інструменти управління / О.Д. Вовчак // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Економіка». – Вип. 5/1, 2011. – С. 63-68.
2. Климова В.М. Шляхи підвищення прибутковості банків у кризових умовах / В.М. Климова, І.Є. Семенча // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Економіка». – Вип. 5/1, 2011. – С. 57-62.
3. Шевцова О.Й. Управління прибутком банку в умовах фінансової кризи / О.Й. Шевцова, О.Ю. Кузь // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Економіка». – Вип. 5/1, 2011. – С. 50-56.
4. Сливка Т.О. Вплив глобальної фінансової кризи на тенденції злиттів і поглинань корпоративного капіталу / Т.О. Сливка // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 8. – С. 87-90.
5. Рисін В.В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризики державного втручання / В.В. Рисін // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 24-33.
6. Кузнєцов О. Генеза фінансових криз / О. Кузнєцов // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 30-33.
7. Тібері М. Деякі нотатки з приводу світової економічної кризи / М. Тібері // Журнал європейської економіки. – 2009. – Т. 8 (№ 4). – С. 398-432.
8. Сохацька О. Новий порядок на світовому фінансовому ринку: післякризові проекти і реалії / О. Сохацька // Журнал європейської економіки. – 2010. – Т. 9 (№ 1). – С. 93-107.
9. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: канали цін активів, обмінного курсу та очікувань суб'єктів ринку / А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 21-27.
10. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: кредитний та процентний канали / А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 24-32.
11. Крючкова І. Вплив фінансово-економічної кризи на інвестиційну діяльність в Україні / І. Крючкова, Р. Попельнюхов // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 15-23.
12. Пила В.І. Управління капіталізацією банків в умовах фінансової нестабільності / В.І. Пила, О.І. Копилук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 9. – С. 3-8.
13. Герасименко В. Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 12-17.
14. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
15. Значення економічних нормативів по системі банків України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56882&cat_id=84901.
16. Акчуріна Ю.М. Удосконалення механізму антикризових санаційних заходів вітчизняних комерційних банківських установ / Ю.М. Акчуріна // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – Вип. 1. – С. 74-79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sper_2011_1_17.pdf.